

Jer, digitalno-virtualna-kibernetička-hipertekstualna civilizacija organiziranog kaosa koju nastanjujemo izravno je u njegovoj službi i posljeditelj je istoga.

Ako prihvatimo tvrdnju jedne ovdašnje kazališne kritičarke, no prije svega eksperta za sve i sva u suvremenoj kulturi, onda nam je *harrypotterovski svijet* JK Rowling važniji za poimanje zbilje od analiza Fredrica Jamesona!

Isto tako bismo, po analogiji, i knjigu Zorana Roška POLJ, ZOZ, mogli pretpostaviti, primjerice, *Imperiju* Negrija i Hardta.

Sve je medij, reklama, videospot...

No, sve se može svesti i na intelektualnu masturbaciju i ogoļeni instinkt ukoliko se ne slijedi činjeničnost stvarnoga svijeta i svijest o njegovoj zlokobnoj manipulaciji u svrhu gomilanja kapitala.

Reklama za Benettonove proizvode možda je mentalna rekreacija za njegove tvorce i njezinu elitnu publiku Prvoga Svijeta, no uvreda je za iskorištene objekte iz Trećega Svijeta, koji u njoj statiraju kao prazna forma medijske manipulacije.

Culture jamming i borba protiv globo-korporacija nisu tek uzaludan bunt i kulturalno opiranje nepromjenivoj realnosti svijeta strukturiranog kao reklama, već zbiljski otpor *mnosiva* Imperiju – kako bi rekli gore spomenuti Negri i Hardt.

Je li svijet doista tek medijski fenomen i reklama, a ne beskrajno nepravična dolina suza u kojoj za 90% populacije nema pristupa virtualnom globalnom rajuu?

Može li se »vedro i ironično« pristati na činjenicu da je paranoja za ponekog »druga priroda«, a za većinu strah od smrti u gladi i neimaštini?

Netko kome od jutra krulji želudac, teško da će do večeri izdržati s virtualnom hranom iz medijske reklame!

Teorijska knjiga Zorana Roška ima svoju zavidljivo izvrsnu, no jednako tako i onu opasnu, zabavno-zlu stranu.

Paranoidnije od ljubavi, zabavnije od zla originalan je doprinos filozofijskom diskursu ovdašnjih prostora, prečesto prezasićenom tradicionalnim, akademskim jezikom, ali i sintaktičko-semantička opasnost obesmišljavanja svakog pokušaja otpora vladajućoj političko-ekonomskoj paradigmi.

Marijan Krivak

Vladimir Biti, Nenad Ivić

Prošla sadašnjost

Znakovi povijesti u Hrvatskoj

Naklada MD, Zagreb 2003.

Ovaj je zbornik, čiji su urednici Nenad Ivić i Vladimir Biti, proistekao iz istraživačkog projekta »Znakovi povijesti u Hrvatskoj«, što ga je, uz financijsku potporu Zaklade Otvoreno društvo, osmislilo i realiziralo Hrvatsko semiotičko društvo – od jeseni 1995. do proljeća 1998. godine. Pokretači projekta ističu kako ih je zanimao povratak povijesti kao objasnidbenog obrasca za hrvatsku političku i kulturnu scenu devedesetih godina. Zato su se zapitali kako se oznakovljuje ta povijest, te kako njezina matrica identificira, ustrojava i raspoređuje zatečeno znakovlje. Uporište za definiranje problema bio je Michel Foucault, koji ističe da nas povijest čuva od ideologije povratka, od historizma koji se poziva na prošlost da bi riješio pitanja sadašnjosti.

Stoga interdisciplinarna skupina istraživača i istraživačica problematizira povijest, odnosno vrste povijesti na različitim područjima.

Potrebno je istaknuti kako je princip rada obuhvaćao raspravu o teorijskim tekstovima koji su relevantni za problem, a u drugoj su se fazi problematizirali autorski prilozi projektu. Budući da sam i sama sudjelovala u radu projekta, barem sudjelovanjem u diskusijama, mogu istaknuti da je način rada bio izuzetno poticajan. Jer, nakon što bi razgovarali o tekstu autora, autor bi opaske sugovornika uključivao u doradu vlastitoga teksta. U ovom se zborniku nalazi četrnaest priloga podijeljenih u četiri dijela. U prvome dijelu istražuju se učinci upisa »službenog« diskursa historiografije u druge diskurzne prakse.

Renata Jambrešić Kirin propituje odnos pučke i institucionalne historiografije i to na primjeru Zvonimira Kulundžića. Akademaska zajednica povjesničara vidi u povijesnoj publicistici konkurenta u borbi za društveno priznanje, a upravo je Kulundžić taj koji je kritizirao institucionalnu inertnost i metodološki konzervativizam, ali i najmarkantnija figura tendenciozne historiografske publicistike koja se ne libi komentiranja recentnih društvenih pojava. No, zanimljivo je kako u svojim istraživanjima spomenuti povjesničar legitimne povijesne izvore nadopunjuje književnom, memoarskom gradom. U tom smislu

on korespondira s novim zahtjevima povjesničara, koje ističe Burke. Njegov je primjer zanimljiv i zato jer se na istome mogu ocrtati prvi nagovještaji krize autoriteta povjesničarske zajednice, koji pretpostavlja da je svaki akademski povjesničar govornik istine.

Ivan Molek u svome tekstu propituje institucionalnu povijest i diskurznu raščlanjenost hrvatskog studija književnosti. On ustvrđuje kako od osamdesetih godina u studiju književnosti nema relevantnije škole bez problematizacije metodoloških, epistemoloških i institucionalnih aspekata proučavanja književnosti. Autor osobito naglašava važnost Zagrebačke stilističke škole za znanost o književnosti (posebno ističe Škreblovu raspravu o Emilu Staigeru). Molek se oslanja na Škreblovu tezu kako je devetnaestostoljetna povijest književnosti institucionalna prethodnica dvadesetostoljetnoj znanosti o književnosti. Na kraju, zaključuje kako je zagrebačka skupina književnih istraživača odabrala, kao svoju identifikacijsku odrednicu, školu po analogiji s formalnom, Ženevskom, ali da to nipošto ne priječi da se u toj gesti prepoznaju »dublje srodnosti« s institucionaliziranom organizacijom nastajanja i distribucije znanja i umijeća.

Ines Prica bavi se poviješću u diskurzu hrvatske etnologije. Ona posebno ističe kako je hrvatska etnologija ipak »izbjegla pritiske da se prekrsti u etnografiju, poput onih u bivšim socijalističkim državama«. Kasnih osamdesetih događa se izravni zahtjev za vraćanjem (hrvatskih) običaja u europsku povijesnu tradiciju, što predstavlja pokušaj reanimacije otuđene prošlosti kulture.

Tatjana Jukić piše o hrvatskoj historiografskoj metafikciji i pritom ističe njezinu podatnost i protejsku rastezljivost. Referirajući na Lindu Hutcheon i njezinu knjigu *Poetika postmodernizma. Povijest, teorija, fikcija* – taj žanr određuje kao onu varijantu postmodernističke proze koja kroz naraciju o povijesti radikalno preispituje vlastitu poziciju. Jukić upozorava na osjetljiv odnos historiografske fikcije, tzv. praktične teorije i suvremenih teorija, a to je geografska distribucija diskurzivnih praksi. Stoga ne zanemaruje činjenicu da je taj termin nastao u tekstu kanadske autorice i da je građa na kojoj je utemeljen novi povijesni roman – američko-anglofona književnost. Stoga ističe da upotrijebiti taj termin u okviru suvremenog hrvatskog romana zahtijeva nemalu hrabrost. Ona u svojoj analizi uočava da većina hrvatskih autora koji pišu u našijenskoj varijanti historiografske metafikcije citiraju upravo ulomak iz romana Nedjeljka Fabrija *Vježbanje života*, koji

obiteljsku povijest i biološke trope ističe kao primjerni historiografski uzorak. Jukić posebno izdvaja jedan ulomak koji postaje ključem za čitanje Fabrijeve kronisterije. Obiteljska povijest, videna kao pripovijest o biologiji obitelji, nužno vodi do krajnje instancije u kojoj se na kulturno specifičan način spajaju metafore historijskog i histološkog – a to je pitanje samog tijela pripovijedanja. Naše liminalno tijelo jest, zaključuje, jedini jamac povijesti, a i ono samo živi je, premda kriptični, historiografski svitak.

Nenad Ivić u svojoj studiji kritičke historiografije bavi se Ivanom Lučićem. On na početku teksta ističe važnu stavku, a to je da se danas više ne može tako čvrsto povući granica između identiteta povjesničara i alteriteta njegova predmeta. On analizira diskurze u kojima se povjesničari (u ovome slučaju Ivan Lučić i Nada Klaić) predstavljaju, odnosno govore o samima sebi unutar povijesnog teksta, te se pritom bavi analizom te signalizacije. Upravo na taj način želi pokazati kako se govornik povijesti dugo skrivao kao sveznajući pripovjedač. Ivan Lučić miješa oblike koji dolaze iz samog početka pisanja povijesti – herodotovsko predstavljanje miješa sa srednjeeuropskom ideologijom roda. Upravo mu je isticanje djela – kako se smatra – utemeljitelja hrvatske znanstvene povijesti, bilo potrebno kako bi naglasio tendenciju da je slabi iskazni subjekt, unatoč ovakvim iznimkama, prignječen jakim predmetom iskaza.

U drugome dijelu nalazimo tekstove u kojima se ispituju koncepcije povijesti u raznim žanrovima Krležina opusa.

Tako Morana Čale povezuje Nietzschea, Pirandella i Krležu. Pritom naglašava kako glumačko-optička metaforika i metafora pokusa čine jezgru Pirandellova čitanja Nietzschea. Analizira i Krležinu razradbu Pirandellova motiva oslikane plohe, koja prekriva trodimenzionalnu šutnju. Također ističe kako Krležin »indiferentni« predstavnik plebsa za povijest ima otprilike podjednak smisao kao Pirandellov.

Suzana Marjanić, pak, pokušava iscrtati Krležinu morfologiju svjetske povijesti na »galijsku temu«, odnosno na pamfletskom tekstu »Eppur si muove (1919–1938–1961)«. Komparativnom morfologijom svjetske povijesti, Krleža razotkriva povijesne analogije i povijesne kauzalne analogije vremenski udaljenih zbivanja. Upravo te analogije raskidaju iluziju linearne predodžbe vremena, koncepciju zakonite, ali i umne (hegelovske) povijesti. Marjanić smatra kako Krležinu vizuru povijesnog kretanja možemo usporediti s

Kantovom atribucijom »abderićanskog« modela povijesti: *Ouroboros* u nastalom svijetu kao svoj zemaljski »odraz« dobiva »reporučera« *Krona*, Salomin simbol Zemlje-psa koja grize oko vlastitoga repa.

Problemom povijesti u kazališnom mediju bavi se Dubravka Crnojević Carić. Ona uočava da se u vremenu od 1989. do 1996. kazališni repertoar unutar nacionalnih kazališnih kuća odlikuje tekstovima koji su okrenuti povijesnim temama. Neki su naslovi i »naručeni«, a tematiziranje povijesnih tema sasvim sigurno implicira afirmaciju mitskih mjesta povijesti hrvatskoga naroda. No pritom nastaje problem, jer postoje specifičnosti kazališta koje teško prihvaćaju ideju »homogenog ja«. To povlačenje granice između »nas« i zazornih »drugih« teško je ostvarljivo, jer se granice i rubovi u teatarskom činu pokazuju protočnim, savitljivim. Propitivanje nacionalnog kazališta i transdisciplinarnosti u fokusu je istraživanja Lade Čale Feldman. Ona najprije propituje »otpore teoriji« u nas, odnosno anti-teoretičnost, naglašujući da je postkritički dijalog sa suvremenom teorijskom mišlju, unatoč svim slijepim ulicama, pitanje opstanka i predmeta i discipline, kao i samog nacionalnog karaktera kulture. A to se posebno odnosi na teatrologiju o kojoj autorica piše.

Dinko Župan bavi se propitivanjem ideologije i moći, i to kroz analizu udžbenika povijesti za šesti razred osnovne škole. Naime, njegova je intencija analizirati odnos prema povijesnim događajima u udžbenicima prije i poslije devedesete. Predmet su analize vladajući kriteriji putem kojih se vrši odabir događaja, ideologizacija autorove perspektive, odnos prema povijesnim osobama, problem interpretacije, te odabir slikovnog materijala i povijesnih zemljovida. On je izabrao udžbenike zato što je njihova specifičnost u tome što moraju biti pisani u skladu s propisanim programom Ministarstva prosvjete, a autori, urednici i izdavači moraju zadovoljiti i političko-ideološke zahtjeve vladajućeg poretka moći. Nakon analize, Župan iznosi da nigdje nisu tako transparentno izneseni ciljevi učenja povijesti, ali je iz analize novog udžbenika za šesti razred vidljivo da je njegova prava namjena – »domovinski odgoj« učenika.

Hrvoje Turković zapitao se kad je film povijestan, odnosno propituje razliku po historijskoj dimenziji prema kojoj postoje povijesni, suvremeni i budućnosni filmovi. Budućnosni su filmovi žanrovski »najčišći«, povijesne bismo mogli odrediti kao žanrovske, dok je suvremeni film, ističe Turković, žanrovski neutralan, odnosno transžanrovski. Nadalje, on istražuje kada možemo odrediti

neki film kao povijestan. U tome se kao problem ističe relacionost vremenskih odrednica. Autor se pita, koliko »traje« suvremenost, tj. kada započinje »povijesnost«. Na kraju analize, Turković zaključuje kako je prvenstveni zadatak povijesnog filma pojačati izričitu razliku između predočenog povijesnog svijeta i impliciranog suvremenog, odnosno naznačiti razliku ta dva »svijeta«.

U četvrtom se dijelu propituje odnos teorije i povijesti. Josip Užarević ističe kako suvremene znanosti nisu osobito inspirirane prošlošću, a bitnijom se ističe sinkronija. Jedna od tendencija današnje znanosti pokazuje težnju prema interdisciplinarnosti, a ta je tendencija budućnosna. To se ilustrira na primjeru tzv. »znanosti o mozgu«. Globalna usmjerenost znanosti na istraživanje mozga može se shvatiti kao »znak povijesti«. Znakovima povijesti, ali u muzikologiji, bavi se Eva Sedak. Ona propituje kako danas misliti prošlost glazbe, preciznije, što dvadeseto stoljeće predstavlja za hrvatsku glazbu, odnosno pita se kakvo periodizacijsko pismo predložiti hrvatskoj glazbi dvadesetog stoljeća.

Zbornik završava tekstom Vladimira Bitija »Teorija i postkolonijalno stanje«. On najprije dijagnosticira stanje u suvremenoj teoriji, a koje označuje kao kraj vladavine Teorije. Razgradnjom metapripovijesti nastupaju kulturalni studiji, koji podsjećaju univerzalistički zahtjev teorije. Biti osobito kritički propituje Rortyjeve postavke, i to na primjeru romana čiji emancipatorski značaj ističe ovaj teoretičar. Pozivajući se na studiju Davida A. Millera, on pokazuje kako roman osnažuje u čitatelju privid njegove konstitutivne osobne slobode. Autor polemički pristupa i prema hrvatskoj književnoj historiografiji, odnosno prema Krešimiru Nemecu, koji u svojoj *Povijesti hrvatskog romana* (1995.) pristupa romanu kao utjelovljenju protejske naravi književnosti. No, nažalost, polemika između ova dva znanstvenika nije se razvila. I ovaj će zbornik vjerovatno ostati »po strani«, jer se i dalje u našoj kulturi preferiraju monumentalni pothvati – razne povijesti književnosti čiji se autori nimalo ne oslanjaju na suvremenu teoriju, odnosno pokazuju otpor koji je ovaj zbornik, nadajmo se, bar malo razgradio.

Darija Žilić